

Литвин Андрій Вікторович

Львівський НПЦ ПТО АПН України,
пр. н. с. відділу практичної психології

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ УЧНІВ ПТНЗ

Професійна діяльність в інформаційному суспільстві – це, передусім, розумова праця, яка потребує значного обсягу загальноосвітніх і професійних знань, навичок доступу до глобальних інформаційних потоків, володіння складною технікою і технологіями пошуку, використання та збереження інформації, здатності приймати самостійні нестандартні, відповідальні рішення. Це психологічно напружена праця, яка вимагає всебічного розвитку фахівця, професійно значущих якостей, яку дають змогу успішно адаптуватися до умов діяльності, професійно й особистісно самовдосконалюватися.

Комплекс завдань освітньої системи з виховання особистості майбутнього фахівця, його професійної підготовки та формування професійної компетентності сьогодні неможливо уявити без оволодіння комп'ютерною технікою та сучасними інформаційними технологіями, які все більше проникають у всі сфери життя й діяльності людини та виробництва. Їх поширення істотно змінює потреби ринку праці. У вимогах до фахівця роботодавці оперують сьогодні поняттями: “інформаційна культура”, “інформаційна компетентність”, “інформаційна грамотність”, “інформаційна оперативність”, “інформаційна мобільність” тощо.

Те, що інформаційні технології відкривають нові можливості у професійній освіті, сьогодні не викликає заперечень. Поступово в навчальному процесі створюються необхідні умови для використання як простих, так і сучасних складних інформаційних і комунікаційних технологій у комплексі з традиційними формами і методами навчання¹. Підготовка, побудована на

¹ Ничкало Н. Г. Професійна освіта нової доби // Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: Монографія / За ред. С. О. Сисоевої. – К. : Віпол, 2001. – С. 476-484., с. 479.

інформаційних технологіях, покликана відіграти важливу роль у професійній адаптації та соціалізації випускників закладів професійної освіти, зокрема ПТНЗ.

Проблема професійної адаптації пов'язана з пристосуванням молодого фахівця у початковий період роботи до умов підприємства, особливостей робочого місця й організації праці на виробництві. Людина поступово звикає до нових умов, колективу і не відразу досягає високої продуктивності праці, тому в будь-якій галузі діяльності є період пристосування, адаптації до роботи, “входження” у професію. У такому сенсі професійна адаптація – це довготривалий і часто важкий шлях входження у трудовий колектив, накопичення теоретичних і практичних знань, удосконалення вмінь і навичок². Соціально-економічні зрушення висувають жорсткі умови до набутої людьми професійної компетентності, соціальної і професійної мобільності, умінь пристосуватися до швидкозмінного світу, сприймати зміни і адекватно реагувати на них, постійно вчитися, підвищувати кваліфікацію, при необхідності перекваліфіковуватися або здобувати нову професію, оволодівати навичками роботи з сучасними технологіями. По суті зазначені якості фахівців значною мірою визначають вміння адаптуватися до змін в професійній діяльності, а отже – конкурентоспроможність на ринку праці.

Важливі психолого-педагогічні проблеми професійної адаптації розкриті в працях П. Анохіна, П. Афанасьєва, Л. Виговського, І. Кона, О. Леонтьєва, Ж. Піаже, А. Петровського, С. Рубінштейна, В. Семиченко та ін. Важливе теоретико-методологічне значення для дослідження цієї проблеми мають роботи з педагогіки професійної освіти та навчання С. Батишева, Е. Зеєра, Є. Клімова, Т. Кудрявцевої, Н. Ничкало та ін. В останні роки різні аспекти професійної адаптації дослідили Г. Васянович (морально-етичні); С. Вдович, О. Палка (мовленнєві); О. Галус, Н. Лозинська (соціально-психологічні); Г. Дегтярьова (особистісні), О. Музальов, А. Шиделко (культурологічні); В. Онищенко (духовні), Л. Руденко (комунікативні) та ін.

² Основы профессиональной педагогики. – Изд. 2-е перераб. и доп. Профпедагогика / Под ред. С. Я. Батышева и С. А. Топоринского. – М.: Высш. шк., 1977. – 504 с., с. 393.

Метою нашої статті є спроба аналізу організаційно-педагогічних умов, необхідних для забезпечення професійної адаптації майбутніх фахівців у контексті вимог інформатизації.

На думку Н. Ничкало професійна адаптація – це “тривалий процес, що набуває нових ознак залежно від зміни соціально-економічних умов, ускладнення технологічних процесів, вікових, психологічних, фізіологічних особливостей робітника, його попереднього соціального і трудового досвіду, рівня професійної майстерності”³. Професійна адаптація безумовно потребує відповідної професійної підготовки фахівця до виконання конкретної трудової професійної діяльності, професійної придатності до неї, а також виробленості таких якостей, як відповідальність, кмітливість, самостійність.

Водночас ефективній адаптації до нових соціально-економічних і соціокультурних умов сприяють такі індивідуальні особистісні та професійні якості, як творча ініціатива, професійна мобільність, висока особиста відповідальність; конкурентоспроможність, психологічна готовність до ділового суперництва; прагнення до самовдосконалення, самоосвіти, оволодіння новими технологіями, вдосконалення професійної майстерності, навчання протягом усієї трудової діяльності; комунікативність, толерантність; повага до інтересів і доробку інших людей, готовність іти на компроміс, добиватися консенсусу під час колективної виробничої взаємодії тощо⁴. Виробленню багатьох із цих якостей сприяє володіння інформаційними та телекомунікаційними технологіями.

Професійна адаптація як тривалий неперервний процес детермінує розвиток професійних, індивідуальних і особистісних якостей людини⁵. Прихильники особистісно орієнтованого підходу вважають, що професійна адаптація як процес становлення відповідності між сукупним рівнем найбільш

³ Ничкало Н. Г. Адаптація професійна // Енциклопедія Сучасної України / Координаційне бюро ЕСУНАНУ: керівник наук.-ред. підготовки ЕСУ М. І. Железняк. – К., 2001. – Т. 1. – С. 179-180. с. 179.

⁴ Там же, с. 179-180.

⁵ Дегтярьова Г. С. Психолого-педагогічні засади професійної адаптації майбутніх фахівців сфери обслуговування // Теоретичні основи професійної адаптації: зб. наук. пр. / За ред. Г. П. Васяновича. – Львів: Сполом. – С. 135–152, с. 138.

актуальних професійних потреб особистості та рівнем задоволення цих потреб визначає її неперервний професійний розвиток. Таким чином, професійна адаптація є характеристикою інтенсивності зростання особистості як фахівця⁶.

Сучасний фахівець повинен, з одного боку, отримати широку загальну підготовку як базову основу для можливості сприйняття різноманітних професійно орієнтованих і спеціальних знань і вмінь, а з іншого – здобути високу кваліфікацію у вузькопрофесійній сфері. Проте в умовах постійного збільшення обсягів інформації, швидкого розвитку техніки недостатньо формувати у фахівців фіксований набір знань, умінь і навичок, необхідно постійно вносити зміни в базову підготовку. Гігантські темпи змін умов праці призводять до потреби постійної перепідготовки кадрів будь-якого підприємства, установи. Тому передусім треба навчити майбутніх фахівців вмінню вчитись, здобувати й опановувати нову інформацію зі свого предмета.

Отже важливою умовою адаптації особистості до змін на ринку праці є самоосвіта та постійне підвищення кваліфікації та готовність до перепідготовки. Чільне місце повинно посісти вивчення досягнень у галузі інформатики, її засобів і методів, перспектив практичного застосування. Це зумовлює нагальну необхідність використання обчислювальної техніки в усіх сферах професійної діяльності, різке зростанні соціального попиту на професійно орієнтоване застосування комп'ютерних технологій, потребу формування навичок роботи в умовах інформаційного середовища.

Загальна інформаційна культура особистості передбачає готовність ефективно розв'язувати широке коло повсякденних завдань незалежно від особливостей вузьких, спеціальних видів діяльності. Інформаційна компетентність фахівця передбачає: вміння та навички виконувати операції з інформацією, оперувати соціальною та професійною інформацією; спроможність регулювати й аналізувати власне інформаційно-професійне поле й інформаційну поведінку на робочому місці, зокрема автоматизованому; застосування

⁶ Галус О. Активна професійна адаптація студентів педагогічного ВНЗ у контексті неперервної освіти // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2006. – №2. – С. 33-41., с. 33.

фундаментальних законів інформаційного розвитку з метою побудови комфортних та ефективних взаємин з інформаційним довкіллям. Саме ці чинники є умовою ефективної роботи фахівця.

Сферою застосування отриманих знань, перевіркою їх актуальності є практична діяльність, тому знання є цінними лише тоді, коли вписуються як елементи у зміст навчання з певної професії. Сьогодні інформаційно-комп'ютерна підготовка є однією з найважливіших складових компетентності фахівця. Використання комп'ютерних технологій значно підвищує професійну мобільність фахівця (готовність і здатність робітника пристосовуватися до виконуваних виробничих завдань, робочих місць і спеціалізацій у межах однієї професії чи галузі, здатність швидко опановувати нові професії чи зміни в них, які виникають під впливом технічних перетворень). Володіння комп'ютерними вміннями та навичками дає можливість фахівцеві в багатьох випадках швидше й ефективніше знайти оптимальне вирішення конкретної виробничої проблеми.

При цьому майбутня професійна діяльність лише незначного числа випускників буде пов'язана з розробленням і випуском комп'ютерів та електронного обладнання. Але більшості з них доведеться використовувати комп'ютери і телекомунікації в щоденній роботі. Розв'язуючи певні завдання як у трудовій діяльності, так і в особистому житті, всі вони неминуче зіткнуться з дедалі зростаючою різноманітністю складних приладів, що функціонують на основі комп'ютерних систем. Очевидно, застосування комп'ютерів у сфері професійної діяльності надалі вдосконалюватиметься й розширюватиметься. Тому розроблення і впровадження в навчальний процес інтенсивних дидактичних систем, індивідуальних навчальних матеріалів на основі застосування комп'ютерів і багатофункціональних сучасних інформаційних технологій є важливим завданням кожної ланки освіти⁷.

Інформатизація освіти, що відбувається на основі реалізації можливостей нових комп'ютерних технологій, підтримки інтеграційних тенденцій процесу

⁷ Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. – К.: Грамота, 2005. – 448 с. – Бібліогр.: с. 431., с. 65.

пізнання, закономірностей предметних галузей і навколишнього середовища (соціального, економічного, інформаційного тощо), поєднуючи їх з перевагами індивідуалізації та диференціації навчання, забезпечує більшу ефективність педагогічного впливу в навчальному процесі⁸.

Упровадження інформаційних технологій дає змогу створювати моделі навколишнього світу, за допомогою яких учні розвивають найрізноманітніші знання, вмінні та навички, й на цій основі формується загальна освіченість і професійна компетентність. Майбутні фахівці мають змогу моделювати різні ситуації, втручатися в їх перебіг, отримуючи ілюзію присутності, ніби під час реального експерименту. Новітня технологія вже зараз дозволяє створити так звану віртуальну реальність, що задіює всі органи чуттів, вестибулярний апарат. Віртуальна система надає можливість людині ознайомитися з середовищем до того, як вона в нього потрапить.

Комп'ютерні системи здатні моделювати проблемні ситуації, які можуть виникнути в практичній діяльності та змінюються залежно від того, які рішення приймає користувач⁹. При цьому деякі програми не визначають правильності того чи іншого рішення, а наочно демонструють його наслідки. Таким чином, учень або студент вирішує завдання з професійної тематики, уникаючи ризиків, які можуть виникати в реальних умовах. Таким чином практично засвоюються різноманітні стратегії досягнення бажаних результатів, тобто вирішуються завдання адаптації майбутніх фахівців до професійних реалій. Крім того, підготовка чи перепідготовка фахівців може здійснюватися не на рівні розвитку техніки сьогодення, а на прогностичній основі.

Мультимедійне програмне забезпечення надає інформації привабливу форму й урізноманітнює заняття. Використання звуку й зображення (з можливістю зупинки, повторення фрагментів) дає змогу формувати вміння

⁸ Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю. Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях: Навчальний посібник для студентів педагогічних ВНЗ і слухачів інститутів післядипломної педагогічної освіти. – Вінниця: ООО “Планер”, 2005. – 366 с., с. 14.

⁹ Гуревич Р., Коношевський Л., Сумський В. Нові інформаційні технології в інженерно-педагогічній освіті // Педагог професійної школи: Зб. наук. праць / Редкол.: Н. Г. Ничкало (голова), І. А. Зязюн, О. І. Щербак та ін.; Упорядники: Н. Г. Ничкало, О. І. Щербак. – К.: Наук. світ. – 2001. – Вип. 1. – С. 311-317., с. 316.

самостійно, без втручання викладача. До цього додається властивість інтерактивності: користувач має можливість впливати на хід програми. З іншого боку, комп'ютерна програма вибирає відповідний рівень і спосіб навчання залежно від рівня знань учня. Програмно-педагогічного забезпечення у багатьох випадках на окремих етапах проведення заняття виконує автономну роль як засіб навчання.

Якщо розглядати навчально-виховний процес як систему, то можна вважати, що характерною для нього особливістю є взаємопов'язаний, комплексний вплив кожного елемента на суб'єкта діяльності через застосування різних форм, способів, методів подачі навчальної інформації відповідного змісту. При цьому ці взаємозв'язки і впливи, як правило, дають очікувані позитивні результати, якщо вони будуть визначені, детерміновані, частково або повністю, наявністю зворотних зв'язків. За змістом та особливостями прояву ці зв'язки в кожній визначеній навчальною програмою момент повинні видавати інформацію, дані про стан навчального об'єкта та його потреби. Тоді на основі аналізу цієї інформації учень, викладач зможуть своєчасно вносити необхідні корективи в навчально-виховний процес з допомогою комп'ютерної техніки. За змістом та призначенням такі зворотні зв'язки можуть бути внутрішніми, спрямованими на вдосконалення системи формування знань, умінь, навичок їх застосування в учнів, а також зовнішніми, що спрямовані на подачу інформації викладачу про хід навчально-виховного процесу і стан того, хто навчається. При цьому, якщо вважати, що програмне забезпечення є автономним елементом навчально-виховного процесу, то закономірно, що воно має бути стабільно функціонуючою системою з наперед визначеними проміжними і кінцевими результатами роботи¹⁰.

Таким чином, ключовою передумовою ефективності професійної освіти є підготовка майбутніх фахівців, які здатні швидко адаптуватися і діяти в сучасних виробничих умовах, формувати нове сприймання життя, охоплювати

¹⁰ Інформатизація освіти і проблеми створення комп'ютерних програмно-педагогічних засобів //«Освіта України». – 2003. – № 23.

його проблемні ситуації та знаходити раціональні способи орієнтації в них. Виходячи з того, що сучасне покоління потребує динамічної системи освіти, яка повинна швидко пристосовуватися до виникнення нових технологій і застосування їх на практиці, готувати учнів до використання теперішніх і майбутніх технічних можливостей, рівень інформатизації навчального процесу в ПТНЗ слід підвищити для фахівців кожного профілю.

Враховуючи, що розроблення сучасних інформаційних технологій є пріоритетним напрямом науково-педагогічної діяльності, вважаємо перспективними: вдосконалення методології та стратегії відбору змісту, методів і організаційних форм навчання, адекватних завданням розвитку особистості учня в умовах інформатизації суспільства; створення методичних систем навчання, орієнтованих на розвиток творчого потенціалу учнів та студентів, формування вміння здійснювати інформаційно-навчальну, експериментально-дослідницьку діяльність, різноманітні види опрацювання інформації; створення та використання комп'ютерних тестуючих, діагностуючих методик контролю рівня знань учнів.

А. В. Литвин

Информационные технологии в контексте профессиональной адаптации учеников ЗНПО

Раскрыты некоторые особенности, пути реализации и перспективы повышения эффективности профессиональной адаптации учеников заведений начального профессионального образования с помощью внедрения информационных технологий, а также изучения дисциплин разных циклов с использованием компьютерной техники.

A. V. Lytvyn

Information Technologies are in the Context of Professional Adaptation of Vocational Schools Students

Some features, paths of realization and prospect of professional adaptation efficiency increase of vocational education students by introduction of information technologies, and also study of different cycles disciplines with the use of computer technique are exposed.